

REKOMENDACIJOS PEDAGOGAMS, SUSIDURIANTIEMS SU NETINKAMU MOKINIŲ ELGESIU

Rūta Mazilauskaitė
Atrandamekartu.lt

Paauglystė tai maištavimo, identiteto vystymo laikotarpis, pasireiškiantis įvairiomis elgesio formomis. Vienos jų teigiamos ir skatintinos, kitos neraminančios tėvus, pedagogus ir visuomenę apskritai bei pasireiškiančios normų, taisyklių laužymu, nusikalstamumu. Paauglių elgesys daugelio sričių nagrinėjimo objektas – reiškinį tiria sociologai, psichologai, kriminologai, antropologai bei kiti specialistai, ne tik bandantys apibrėžti sampratą, priežastis, bet ir siekiantys sudaryti geriausias sąlygas paaugliui ir jo aplinkai.

Analizuojant netinkamo elgesio sampratą, galima rasti keletą jos apibrėžimų, kuriuose teigiama, kad netinkamas elgesys tai:

1. Psichologinis polinkis ar tendencija pažeisti egzistuojančias elgesio normas.
2. Teisinių ir socialinių normų laužymas, kriminalinis elgesys, neatitinkantis legalių veiksmų.

Priežasčių, elgesio bei pasekmių analizė padeda surinkti informaciją, kuri yra svarbi vaikui ir leidžia geriau suprasti netinkamo elgesio priežastis.

Mokslinės teorijos, aiškinančios netinkamą paauglių elgesį

IŠMOKIMO TEORIJS

B. F. Skinner teigė, jog žmogus nuolat sąveikauja su aplinka, todėl dabartinį elgesį galima paaiškinti per išmoktas, įsisąvintas aplinkos sąlygas. Dėl šios priežasties, minėdami individo-aplinkos sąveiką, išmokimo teorijų atstovai akcentavo tarpusavio bendravimą ir asmeninį patyrimą. Pagal šį požiūrį, norint suprasti paauglio elgesį, svarbu įvertinti aplinką, kurioje jis gyvena/gyvena bei žmones, su kuriais nuolat bendrauja.

INTELIGENCIJOS (INTELEKTO) TEORIJS

Intelektas yra esminis požymis, nusakantis būdą, kuriuo žmogus elgiasi. Manoma, jog žemesnis intelekto koeficientas yra tiesiogiai susijęs su netinkamu, nusikalstamu elgesiu išraiška. Kita vertus, teigiama, jog mokykla yra stiprus mediatorius šioje intelekto-elgesio sąveikoje, t.y. mokyklos skiepijamos vertybės, žinios ir kt. gali sumažinti nepageidaujamo elgesio riziką.

PSICHOPATOLOGIJŲ TEORIJS

Randama, jog nusikaltimą įvykdžiusiems asmenims nustatomi tam tikri fiziologiniai pakitimai, ar yra diagnozuotas koks nors psichikos sutrikimas.

ASMENYBĖS BRUOŽŲ TEORIJS

Teigiama, jog tam tikros asmenybės charakteristikos dažniau lydi prie polinkio laužyti nustatytas normas. Pastebima, jog linkę nusikalsti asmenys yra mažiau bendradarbiaujantys, labiau destruktiviški, valdomi sąmoningų, nesąmoningų impulsų.

ETIKEČIŲ TEORIJA

Šios teorijos svarbiausiu klausimu yra tai, kodėl vienoks elgesys suprantamas kaip netinkamas, o kitoks kaip tinkamas ir kaip žmonės veikia etiketės. Pastebima, jog žmogui prikljuojama etiketė keičia jo savęs suvokimą, o tai reiškia ir sąveikos su aplinka būdą.

KOGNITYVINĖS IR SOCIALINIO VYSTYMOSI TEORIJS

Teigiama, jog kiekvienam amžiaus tarpsniui būdingas tam tikras mąstymo būdas, gebėjimas įžvelgti priežasties-pasekmės dėsniumus.

Mokinių poreikių, norų patenkinimas gali tapti iššūkiu mokytojui, tačiau efektyvus netinkamo elgesio valdymas yra paremtas mokytojo gebėjimais, patirtimi kurti struktūrą, teigiamą atmosferą klasėje.

Tinkamai valdomos klasės požymiai

- ✓ Priimtos taisyklės yra visiems žinomos ir suprantamos
  - ✓ Egzistuoja skatinimo/drausminimo sistema
    - ✓ Yra pakankamai erdvės visiems
    - ✓ Pamokos yra suplanuotos
- ✓ Egzistuoja pagarba, pozityvumu paremti santykiai

Efektyvus mokytojo-mokinio bendravimas yra paremtas pozityvumu. Santykių užmezgimui ir palaikymui padeda:

- ✓ Aiškiai įvardinti lūkesčiai vaiko atžvilgiu
- ✓ Saugi, jauki atmosfera
- ✓ Parodytas susidomėjimas vaiko šeima, gabumais, tikslais, pomėgiais
- ✓ Pagarba
- ✓ Pasiekimų įvardijimas
- ✓ Įtraukimas į sprendimų priėmimų

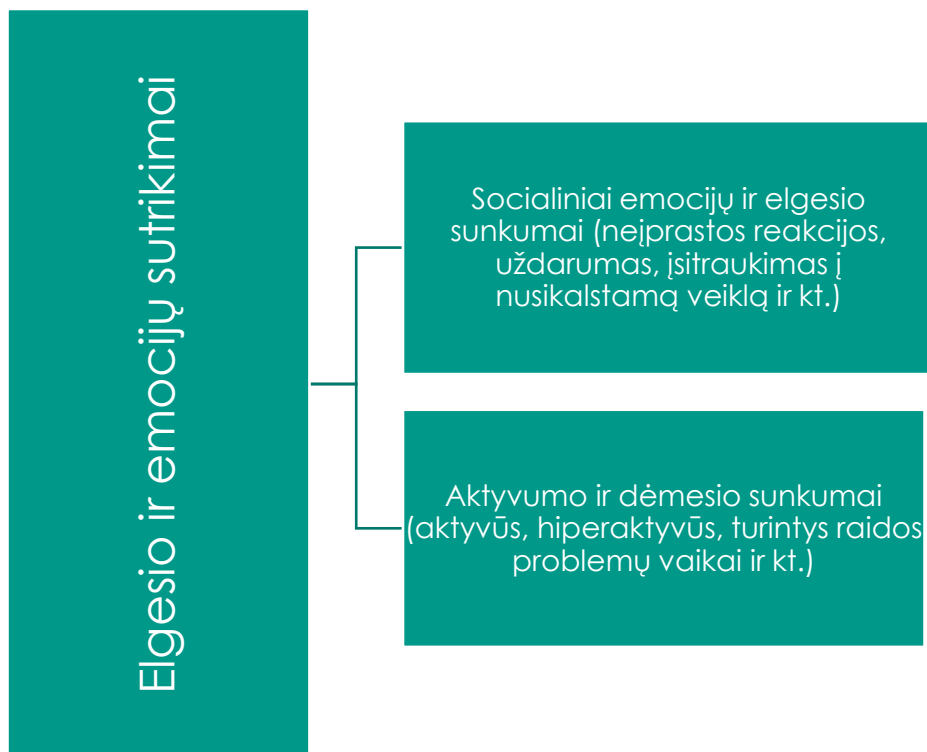
Palaikomas, skatinamas elgesys linkęs kartotis, o ignoruojamas - nunykti.

Netinkamas elgesys kaip emocijų ir elgesio sutrikimų rezultatas

Elgesio ir emocijų sutrikimus galima apibūdinti kaip skirtingų sutrikimų grupę, kuri pasireiškia tokiomis elgesio ir emocijinėmis reakcijomis, kurios skiriasi nuo įprastai priimtų remiantis amžiumi, kultūrinėmis, etinėmis normomis.

Elgesio sutrikimai diagnozuojami tuo atveju, jei nepageidaujamas elgesys tęsiasi ilgiau nei 6 mėnesius ir pasireiškia ne mažiau nei dviejose skirtingose srityse bei nepasiduoda ugdymo įstaigoje taikomoms intervencijoms.

Kita vertus, reikia nepamiršti, kad prieštaravimus, įprastų normų laužymą paauglystės laikotarpyje reikia vertinti ir kaip amžiaus tarpsnio ypatumą, nebūtinai reiškiantį sutrikimą.

Aktyvumo ir dėmesio sutrikimai pasireiškia jau ikimokykliniame amžiuje. Sutrikimai stebimi bent dviejose vaiko aplinkose (pvz., namuose ir mokykloje) ir veikia amžiaus tarpsniui būdingą veiklą socialinėje srityje. Šie sutrikimai nėra sąlygoti autizmo ar emocinių problemų.

Aktyvumo ir dėmesio sutrikimų turintys vaikai:

- Patiria sunkumų vykdydami instrukcijas ir baigdami pradėtas užduotis
- Sunkiai susikaupia ties viena veikla
- Lengvai išblaškomi ir yra užmaršūs
- Dažnai neišgirsta to, kas jiems sakoma
- Kišasi į kitų vaikų veiklą
- Nepabūna ramiai ir yra nenuilstantys
- Impulsyvūs, pertraukinėja kitus, atsakinėja nesulaukdami, kol jų paklaus
- Dažnai pasielgia impulsyviai, negalvodami apie pasekmes

Mokinio, jo tėvų, pedagogų uždavinys yra ne tik vaiko akademiniai pasiekimai, tačiau ir jo socialinis, emocinis vystymasis, visapusiška adaptacija.

Todėl sunkumai, su kuriais susiduria vaikas, turėtų būti suprantami ne tik kaip paties vaiko problema.

Norint valdyti netinkamą mokinių elgesį, mokiniai, jų tėvai, mokyklos administracija, pedagogai turi būti numatę žingsnius, kuriais remiantis netinkamas elgesys bus valdomas, o tinkamas elgesys skatinamas.

POVEIKIO PRIEMONĖS

1. Mokyklos vadovo ar įgalioto asmens iškvietimas
2. Ugdymosi vietos pakeitimas
3. Mokinio daiktų patikrinimas
4. Pagrįsti fiziniai veiksmai

Taikant poveikio priemones verta prisiminti, kad:

- ✓ Minėtomis poveikio priemonėmis nereikėtų naudotis per dažnai, nes jos padeda sulaukti mokinio reikalaujamo dėmesio ir silpnina mokytojo ir mokinio santykius.
- ✓ Norėdami patikrinti mokinio daiktus, darykite tai stebint liudininkams.
- ✓ Netikrinkite mokinių daiktų stebint kitiems mokiniams.
- ✓ Jei įtarimai dėl netinkamų daiktų turėjimo buvo nepagrįsti, vertėtų už tai mokinio atsiprašyti
- ✓ Apie pritaikytą poveikio priemonę reikia informuoti mokyklos vadovus ar vadovo įgaliotą asmenį.
- ✓ Prieš imdamiesi veiksmų, praneškite ką ruošiatės daryti.
- ✓ Efektyvesnis drausminimas yra sukonkretinant asmenį, jo elgesį ir savo lūkesčius.
- ✓ Reikia atskirti mokinį nuo jo elgesio, t.y. sakome ne kaip mokiny elgiasi, o koks yra jo elgesys.

Netinkamas mokinio elgesys turėtų būti suprantamas kaip žinutė mokytojui, skatinanti pedagogą užduoti sau klausimą apie tai, ką aš turiu suprasti, kokią žinutę man siunčia mokiny elgdamasis netinkamai.

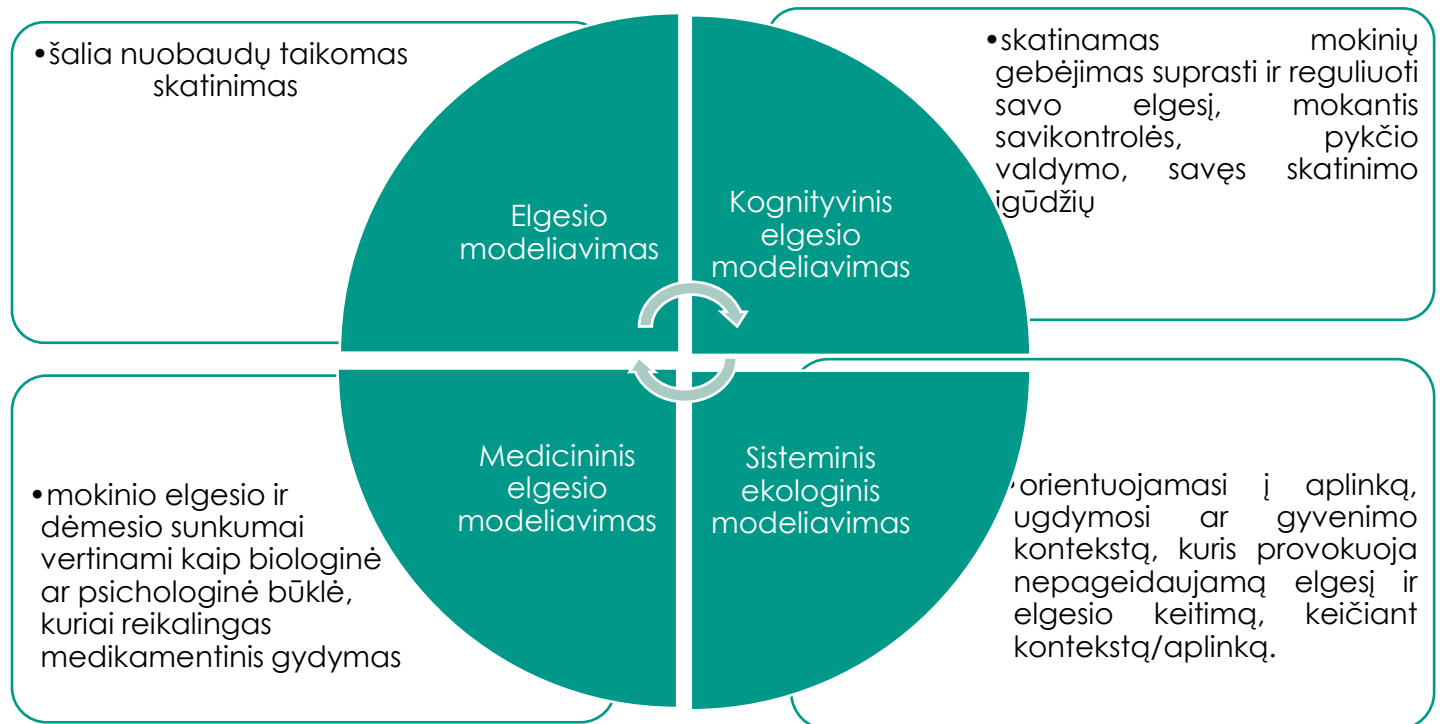
<p>Vaiko elgesys</p> <p>Darbo nenuoseklumas, minčių šokinėjimas</p>	<p>Pedagogo taktika</p> <p>1) Individuali pagalba atliekant didelės apimties užduotis. 2) Klausinėjimo strategija - klauskite: „<i>Ko tau reikia, kad atliktum šią užduotį?</i>“ Klausimą kartokite, kol mokinys(-ė) pasieks užsibrėžtą tikslą. 3) Nustatykite tikslų darbo atlikimo laiką.</p>
<p>Nesugebėjimas sutelkti dėmesio</p>	<p>1) Prieš užduotį pasakykite, kaip sutelkti dėmesį: „<i>Žiūrėk į mane, kai aš kalbu; stebėk mano akis</i>“. 2) Paprašykite mokinį pakartoti. 3) Įtraukite mokinį į aktyvų dalyvavimą pamokoje.</p>
<p>Netinkamas dėmesio į save atkreipimas, noras pasirodyti</p>	<p>1) Kai vaikas klysta, nukreipkite jo dėmesį tinkama linkme. 2) Paaiškinkite, kaip reikėtų tinkamai atkreipti kitų dėmesį į save. 3) Padėkite vaikui susikoncentruoti į save, o ne į konkuravimą su kitais vaikais. 4) Stenkitės, kad klasė taptų vieninga komanda.</p>
<p>Išsiblaškyimas (nesugebėjimas rasti užduoties, daiktų palikimas, kai pakeičiama darbo vieta)</p>	<p>1) Mokykite vaiką susikaupti: „Dabar mes baigsime... darbą, kita užduotis...“ ir atsirinkti darbui reikiamą medžiagą: „Dabar jums reikės...“. 2) Nurodykite reikiamą medžiagą, išvardinkite užduoties žingsnius. 3) Nurodykite tinkamą vietą medžiagai sudėti. (Kiekvienas daiktas turi savo vietą, ir yra tinkama vieta kiekvienam daiktui). 4) Raskite pagalbininką. 5) Už deramą elgesį pagirkite.</p>

Plepėjimas	Išmokykite vaiką kelti ranką ir pasakykite, kada yra draudžiama kalbėtis.
Nesugebėjimas nustygti vietoje	Leiskite vaikui pajudėti. Skirkite tam tinkamą vietą.
Nesugebėjimas tyliai dirbti grupėje, trukdymas kitiems, išsišokimai	1) Pasodinkite vaiką šalia savęs taip, kad gerai matytumėte ir jį galėtumėte kontroliuoti tiesioginiu žvilgsniu. 2) Pagirkite vaiką tinkamu metu.
Nesugebėjimas dirbti komandoje	1) Skirkite vaikui atsakingą darbą: būti komandos kapitonu, prižiūrėti ar pasuoti kamuolius, skaičiuoti komandos taškus. 2) Mokinį stenkitės laikyti šalia savęs.
Dažnas pavojaus kitiems kėlimas, nesuvokiant pasekmių	1) Paaiškinkite, kokios gali būti pasekmės ir kas jas sudaro. 2) Išmokykite vaiką taisyklės: sustok, pažiūrėk, paklausk. 3) Paskirkite tokį vaiką į porą su pareigingu porininku.
Sunkus bendravimas su suaugusiais	1) Parodykite teigiamą dėmesį. 2) Individualiai pasikalbėkite su mokiniu apie jo elgesį: „Tai, ką tu darai, yra... Tinkamesnis kelias pasiekti ko tu nori, yra...“.
Nepasitikėjimas savimi, nusivylimas	1) Padrąsinkite vaiką. 2) Mokykite jį analizuoti savo elgesį ir rasti savo privalumų. 3) Mokykite klausinėti savęs: ką aš darau ir kaip tai paveiks kitus žmones. 4) Padėkite mokiniui atskleisti savo privalumus ir galimybes, sudarykite sąlygas pademonstruoti sugebėjimus. 5) Pagirkite mokinį.
Netinkamas elgesys pertraukų metu	1) Nurodykite pertraukų paskirtį: „Šios pertraukos tikslas yra nueiti į biblioteką ir ...“. 2) Skatinkite dalyvavimą komandiniame darbe.
Nesugebėjimas sulaukti savo eilės, laiku sustoti	1) Priminkite, kad kalbama po vieną, prieš tai pakėlus ranką. 2) Kūno kultūros pamokose žaiskite estafetes

Pagalbos organizavimas

Ekspertų atlikti tyrimai rodo, kad ugdant mokinius, turinčius elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų, labai svarbu tinkamai organizuoti pagalbą, kurią sudaro:

Siekiant sumažinti nepageidaujamo elgesio pasireiškimo tikimybę, vertėtų vadovautis keliais kriterijais:

1. Specifiškumas. Tiksliai apibrėžiama kokio elgesio tikimasi.
2. Pamatuojamumas. Tai, ko negalima pamatuoti, negalima ir valdyti.
3. Pasiekiamumas. Vaikui keliama tikslai turi atitikti jo realias galimybes juos pasiekti.
4. Tiesioginė sąsaja. Vertėtų orientuotis į ne daugiau kaip tris elgesio aspektus, kurie aktualūs mokykloje.
5. Apibrėžtumas laike. Vaikai numatytų tikslų turi pasiekti per tam tikrą laiko tarpą.

MOKINIO KOMPETENCIJŲ Į(SI)VERTINIMAS

Jei tėvai ir mokytojai netikės, kad vaikas, turintis elgesio sunkumų, gali integruotis klasėje, jis izoliuosis, atsiribos bei bus atskiriamas nuo mokyklos gyvenimo rutinos.

Dėl šios priežasties, reikia įvertinti tiek mokinio stipriąsias, tiek silpnąsias puses.

Kompetencija	Sunkumai/Problemos
Įgūdžiai.....	Per sunkios pareigos/užduotys..... ....
Aplinkos apsaugos veiksniai.....	Streso šaltiniai..... ....
Lankstumas/galios.....	Sunkumai/sutrikimai..... ....

Vienas iš elgesio modeliavimo būdų yra elgesio sutartis. Elgesio sutartis vertinama kaip pakankamai efektyvus metodas, nes vaikas pats priima jam tinkamą sprendimą ir taip nieko neverčiamas įsipareigoja.

Elgesio sutartis

Pageidautinas elgesys (mano tikslai)

.....
.....
.....

Sąlygos, kuriomis šis elgesys turi pasireikšti

.....
.....
.....

Pageidaujamo elgesio kriterijai

.....
.....
.....

Pastiprinimas už elgesį

.....
.....
.....

Netinkamo elgesio pasekmės

.....
.....
.....

Sutarties dalyvių parašai

.....

.....

.....

.....

Savistabos profilis

Vardas .....

Elgesys, kurį norima keisti:

1. ....
2. ....
3. ....

Pamoka	Pirmadienis	Antradienis	Trečiadienis	Ketvirtadienis	Penktadienis	Iš viso		
						1	2	3
1 pam.	1	1	2	3	2	2	3	
2 pam.	1	1	1	-	1	4	0	0
3 pam.								
4 pam.								
5 pam.								
6 pam.								
7 pam.								
Papildomi komentarai								
Iš viso	1=4; 2=2; 3=3							

Savistabos profilyje mokinys įsivertina savo elgesį balu, o dienos pabaigoje susumuojama kiek ir kokių balų surinkta.

Literatūra

Černiauskaitė, E. Aktyvumo ir dėmesio, elgesio sutrikimų turinčių mokinių ugdymas. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir tėvams.

Dervinytė-Bongarzoni, A. (2008). Pagalbos galimybės aktyvumo ir dėmesio sunkumų turintiems vaikams. Metodinės rekomendacijos mokyklų specialistams.

Geležinienė, R., Vasiliauskienė, L., Vyšniauskienė, A. (2011). Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams.

Kurtz, A. (2002). What works for delinquency? The effectiveness of interventions for teenage offending behaviour. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 13 (3), 671–692.

Practical approaches to behaviour management in the classroom. A handbook for classroom teachers in primary schools (2012).

Remeikytė, J. (2006). Delinkventų asmenybės ypatumai. Magistro tezės. Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilnius.

Valickas, G. (1997). Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.

Vileikinė, E. (2005). Delinkventų santykiai su policija ir artimiausia aplinka. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, 100–117.